

8. Келле В. Ж. От производства знаний к производству технологий / В. Ж. Келле / Философия. Наука. Цивилизация. – М.: Эдиториал УРСС, 1999. – С. 302–313.

9. Кузьмин С.В. Методология, метод, теория с позиции криминалистики / С.В. Кузьмин // Правоведение. – СПб.: Изд-во С. – Петербург. ун-та, 2001 – №2. – С. 172–189.

10. Коллингвуд Р. Дж. Принципы искусства / Р. Дж. Коллингвуд ; пер. с англ. А. Г. Раскина, под. ред. Е. И. Стафьевой. – М.: «Языки русской культуры», 1999. – 328 с.

11. Мамфорд Л. Миф машины. Техника и развитие человечества / Л. Мамфорд. – М.: Логос, 2001. – 408 с.

12. Микешина Л. А. Метод в научном познании / Л. А. Микешина // Теория и метод: Сб. науч. тр. – М.: 1987. – 175с.

13. Ницше Ф. Воля к власти. Опыт переоценки всех ценностей / Ф. Ницше ; [Пер. с нем Е. Герцык и др.]. – М.: Культурная революция, 2005. – 880 с.

14. Платон Диалоги. Книга первая / Платон ; [пер. с древнегреч.]. – М.: Эксмо, 2008. – 1232 с.

15. Скиба І. П. Знання як інструмент діяльності людини / І. П. Скиба // Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія: Зб. наук. праць. – К.: НАУ, 2011. – № 2. – С. 93–97.

16. Скиба О. П. Стиль наукового мислення в інформаційну епоху / О. П. Скиба // Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія: Зб. наук. праць. – К.: НАУ, 2011. – № 2. – С. 59–62.

17. Смагин Ю. Е. Знание как власть в философии Ф. Бекона / Ю. Е. Смагин // Вестник Ленинградского государственного университета им. А. С. Пушкина. – СПб., 2012. – №1. – Т.2 – С. 18–24.

18. Хайдеггер М. Бытие и время / М. Хайдеггер ; [Пер. с нем. В. В. Бибихина]. – М.: Академический проект, 2013. – 460 с.

19. Яковлев В. А. Бинарность ценностных ориентаций в науке / В.А. Яковлев – Вестник Московского университета. Серия 7. Философия. № 5, 2001. – С. 3–17.

І.П. Скиба

ИНСТРУМЕНТАЛЬНОЕ ЗНАНИЕ В БЫТИИ СОЦИУМА

Статья посвящена исследованию инструментального знания в бытии социума

Ключевые слова: наука, инструментальное знание, социальная деятельность, социальные практики, историческое развитие.

I. Skyba

INSTRUMENTAL KNOWLEDGE IN SOCIETY BEING

The article is devoted to the study of instrumental knowledge in society being.

Keywords: science, instrumental knowledge, social activity, social practices, historical development.

УДК 165.161 (045)

О.П. Скиба

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ В ІНФОРМАЦІЙНУ ЕПОХУ: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Національний авіаційний університет

Анотація. *Стаття присвячена дослідженню особливостей процесу наукового пізнання в інформаційну епоху.*

Ключові слова: інформаційне суспільство, наукове пізнання, суспільство знань, інформаційно-комунікаційні технології, віртуальний простір.

Вступ

На початку третього тисячоліття різко за своїми наслідками розгортання науково-технічного потенціалу викликає грандіозні соціальні, економічні і культурні зміни. Трансформується зміст праці і в десятки разів зростає її продуктивність, мікроелектронна революція розширює можливості людського інтелекту, що, в свою чергу, видозмінює соціальну структуру суспільства. У сучасному суспільстві, яке окремі дослідники, зокрема Д. Белл, Й. Масуда, О. Тоффлер визначають як інформаційне, мережеве чи суспільство знань, інформаційні технології все глибше проникають у всі сфери життєдіяльності людини і виступають однією з головних рушійних сил сучасних соціальних трансформацій. Зокрема, швидкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій сприяє появі потужних інструментів і засобів для роботи з інформацією та знаннями, що і викликає зміни у процесі наукового пізнання й відкриває перед сучасною наукою та освітою нові можливості й перспективи. У сучасному суспільстві знання й інформація набувають все більшої ваги, а ефективність діяльності людей у багатьох сферах все більше визначається їхньою здатністю працювати з інформацією, що є неможливим без використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій.

Аналіз досліджень і публікацій

Зазначеній проблемі приділено чимало уваги сучасними дослідниками. Так, І. Алексеева торка-

ється проблем функціонування комп'ютерної системи як засобу фіксації, моделювання і передачі знання. Значна увага також приділяється емоційно-ціннісним аспектам знання, етичним проблемам комп'ютеризації [1]. П. Копнін займався дослідженням проблем теорії пізнання та кібернетики, розглядав поняття «машинного мислення» [6]. М. Маклюєн досліджував проблему впливу технічних засобів на різні сфери життєдіяльності суспільства, за допомогою яких було скинуто панування «простору» і «часу» й покладено кінець психічній соціальній, економічній і політичній ізоляції [8]; В. Розін розглядає проблему впливу мережі Інтернет та інформаційних технологій на свідомість людини і сучасну культуру [15]; А. Майданов розглядає механізми розвитку наукового пізнання, приділяючи увагу способам вирішення проблем пізнання [7]. М. Кастельс, розвиваючи теорію «інформаційного суспільства», відмічає зростання ролі міжнаціональних взаємодій, наголошуючи, що саме розвиток нових технологій і зростання ролі інформації стають матеріальною основою глобалізації економіки [5]. Концепції знаньового суспільства, в якому посилюється роль теоретичного наукового знання, розробляють Д. Белл, Е. Тоффлер, Ф. Уєбстер та ін. [2, 18, 19].

Постановка завдання

У сучасному суспільстві процес наукового пізнання все більше змінюється під впливом інфор-

маційних і комп'ютерних технологій. При цьому слід враховувати, що теоретичне знання виступає засобом створення і функціонування цих технологій, а технології, в свою чергу, виступають одним із чинників процесу наукового пізнання. Тому вважаємо за необхідне осмислити роль інформаційно-комунікаційних технологій у процесі наукового пізнання в умовах інформаційної епохи. Оскільки головною метою науки є отримання нового знання, комунікація вчених виступає як одна з умов створення такого знання. Тому рівень розвитку наукового знання та освіти сьогодні значною мірою визначається рівнем інформаційної культури учених, викладачів і студентів та їхньою здатністю користуватися новітніми інформаційно-комунікаційними технологіями. Саме вони прискорюють соціальні трансформації в інформаційному суспільстві, видозмінюють форми комунікації і взаємодії між людьми, відкриваючи нові можливості для розвитку і становлення сучасної особистості. І, як слушно зазначає М. Кастельс, спроможність чи неспроможність суспільства керувати технологіями, особливо стратегічними технологіями, значною мірою визначає долю суспільства, хоча «технологія не детермінує історичну еволюцію та соціальні зміни, технологія (чи її відсутність) втілює здатність суспільства трансформувати себе і визначає напрямки, на яких суспільство (завжди через конфліктний процес) вирішує застосувати свій технологічний потенціал» [5, с. 29].

Основна частина

Однією з найбільш відомих сучасних соціологічних теорій є теорія постіндустріального суспільства. Її особливість полягає в тому, що в ній аналіз економічного розвитку сучасних країн базується не на принципах оцінки класової структури відповідного суспільства, а на основі дослідження технологічних аспектів організації суспільного виробництва. Еволюція суспільного буття розглядається в поняттях прогресу наукового знання і технологічних досягнень. Аналіз економічного розвитку сучасних країн зосереджується на проблемах організації технологій і теоретичного знання, на стані переходу від товаровиробничого господарства до сервісної економіки, на аналізі змін типів виробничих ресурсів, становленні нової мотивації діяльності людини тощо. Всі ці проблеми так чи інакше, принаймні на сьогоднішній день, мають тісні зв'язки з процесами інформатизації і комп'ютеризації та розвитком інформаційних технологій.

У концепціях інформаційного суспільства, які розроблялися Д. Беллом, Е. Тофлером, Ф. Уебстером та ін. [2, 18, 19], ідея функціонування такого суспільства ґрунтується на наукових знаннях. Інформаційне суспільство розглядається як «...абсолютно нове суспільство» [18, с. 207], у якому наукові знання займатимуть провідну роль. Так, Д. Белл відмічає, що вирішальне соціальне значення має «... теоретичне знання і його нова роль як спрямовуючої сили соціальних змін» [2, с. 330]. Отже, на думку вченого, зміна ролі наукового теоретичного знання впливає не лише на процес виробництва новітніх технологій, а й створює новий соціальний устрій. А виникнення і розвиток інформаційно-комунікаційних технологій свідчить про зростання ролі інтелектуальної компоненти в сучасній науці.

Думки, висловлені Д. Беллом, отримують підтвердження і подальший розвиток у роботах

Ф. Уебстера, який певною мірою погоджується з підвищенням ролі теоретичних знань у новому суспільстві, яке дослідниками визначається як інформаційне [19]. А також Е. Тофлера, на думку якого, інноваційні технології «...змінюють усе інтелектуальне оточення людини та її світогляд» [18 с. 42]. Тобто йде мова про виникнення особливої сфери, створеної розумовою діяльністю людей, яку ще у ХХ столітті В. Вернадський називав «ноосфера».

Наука, взята так би мовити, в космічному вимірі, за словами М. Мамардашвілі передбачає не лише універсальність людського розуму й досвіду стосовно будь-яких суспільств і культур, а і взагалі незалежність деяких своїх змістів від часткового, природою на Землі даного виду чуттєвої та інтелектуальної будови людської істоти... [9, с. 42-52]. Тобто, знання є об'єктивними, культура – суб'єктивна. Наука – частина культури, а наукове пізнання є одним з аспектів наукової творчості, який у певні епохи визначає характер культури і впливає на соціальну структуру загалом. Наукове знання – це також система, що розвивається, і вивчення його еволюції вимагає встановлення місця та ролі науки в кожному епоху розвитку суспільства і співвіднесення змін у структурі та способах обґрунтування наукового знання зі зміною місця й функції цього знання в рамках соціально-історичного цілого. Адже в ході розвитку соціального цілого змінюється роль і значення різних його елементів, функція кожного з них стосовно до суспільства загалом, а також характер зв'язку між самими елементами [3, с. 59]. Тобто наукове знання постає як таке, що функціонує в культурно-історичному вимірі, в світлі життя людей.

Поява комп'ютерно-символічних світів і мережевих структур, «інформаційна революція» підтверджують закономірність переходу людства до якісно нової стадії розвитку, що дозволило стати комунікації домінуючим фактором сучасної культури [10], яка змінюється й розвивається швидше, ніж будь-яка з тих, що існували раніше. Ця культура створила засоби для того, щоб зберігати накопичене знання у цифровій формі і фіксувати людську діяльність до найменших дрібниць. Саме широке розповсюдження цих засобів, в якості яких виступають інформаційні і комп'ютерні технології, на думку західного ученого М. Кастельса, в інформаційну епоху дозволяє говорити про нове «мережеве суспільство», яке виникає тоді, коли «...спостерігається структурна реорганізація у виробничих відносинах, відносинах влади і відносинах досвіду. Ці зміни призводять до значних модифікацій суспільних форм простору і часу та до виникнення нової культури» [5, с. 496].

А у ХХІ ж столітті, коли підвищується роль теоретичних знань, провідною проблемою стає проблема створеного ними простору. «Якщо індустріальне суспільство інтенсивно розширювало життєвий простір людей за рахунок захоплення придатного для життя людини простору природи і непомірного розширення конструйованого простору, то вже особливість інформаційного суспільства... простір знань (когнітивний), передусім науки» [14, с. 14]. Отже, зміна ролі наукових знань і, відповідно, науки змінює соціальний устрій. Адже віртуальний простір

це «...нова реальність...», що не піддається простому сприйняттю. Філософія культури ще тільки починає розкривати "віртуальне середовище" як феномен сучасної культури, а можливість існування цієї реальності в багатоманітних технологічних проявах зростає з кожним днем...» [11, с. 24]. Новітні інформаційно-комунікативні мережі вплинули на зміну соціокультурної реальності людства і створили можливості для міжкультурної комунікації у віртуальному просторі, який уже сьогодні стає невід'ємною частиною людської культури.

Комп'ютеризація повсякденного життя вводить у побут віртуальну реальність в якості комп'ютерних симуляцій реальних речей і вчинків. За допомогою технологій віртуальної реальності створюється симуляція – віртуальний аналог реальної соціальної взаємодії. А виявлення соціального змісту розвитку технологій віртуальної реальності приводить соціологів до ідеї використовувати поняття віртуальності для пояснення суспільних змін [4, с. 364-367].

Оскільки наука «перетворюється на один із найбільш сильних соціальних факторів...», творець науки – учений... все більшою мірою стає однією з провідних соціальних сил, які здійснюють безпосередній вплив на суспільно-історичний прогрес» [12, с. 132]. Тобто відбувається зміна статусу ученого у суспільстві, змінюються взаємовідносини науки і практики, що склалися в ході розвитку людства. Крім того, у сучасній постнекласичній науці знання сфера не зводиться лише до наукових знань. Враховуються і позанаукові знання, які орієнтовані на світ людських цінностей і є результатом творення певної культури, в даному випадку інформаційної. Тобто мова йде про людиновимірність знань, про моральний вимір наукового пізнання.

Підвищення ролі теоретичного знання свідчить також про зростання впливу інформації на життєдіяльність суспільства. Інформаційні процеси лежать в основі всіх еволюційних змін світу, що нас оточує. Інформація відіграє ключову роль у функціонуванні суспільних, комерційних і державних інститутів [13, с. 99]. Отже, як справедливо зауважує В. Розін, «...ніхто не сумнівається, що персональні комп'ютери і Інтернет впливають на свідомість людини і сучасну культуру» [15, с. 87], залишилося з'ясувати, як саме. Широке розповсюдження комп'ютерної техніки в усіх сферах життя суспільства полегшило способи отримання, поширення і передавання інформації, породивши нові комунікаційні мережі, але й створило певні проблеми. Оскільки комп'ютеризація процесу наукового пізнання вимагала від учених певних навичок роботи з інформацією, що дозволило б більш повніше використовувати можливості інформаційних технологій.

В інформаційному суспільстві змінюється не лише сутність інформації, а й формуються відносини нового типу «людина-машина», відбуваються якісні і кількісні зміни в науковому пізнанні. Адже було відкрито не нові континенти чи форми руху, а якісно нові простори і світи – мікро – і мегасвіт, проникнення в які привело людину до розриву пізнання з макроосновною її здатності до наочного представлення; віртуальний світ, який почав активно впливати на всі сфери життя суспільства і форми соціальних взаємодій. А це, в свою чергу, викликало зміни в процесі предме-

ті пізнання, в характері і реалізації пізнавальних здібностей суб'єкта пізнання в інформаційну епоху. В умовах сучасної науково-технічної революції предметом перетворення стає інформація. Людина перетворює її на знання, моделює явища і процеси, які являють собою певну реальність, що займає певний простір і свідчить про рівень розвитку наукових знань відповідної історичної епохи. Знання визначають характер поставлених завдань, напрям пошуку їхніх рішень, вони є проектом майбутнього стану світу. Не можна недооцінювати конструктивний характер знань. Людина – не дзеркало, вона активно перетворює отриману інформацію, конструює такі образи дійсності, які включають до своїх характеристик дещо відсутнє в самій реальності. Вона одна, засвоюючи інформацію, здатна перетворити її на знання, відкрити нові грані існуючого знання, поглибити розуміння змісту теорій, створених наукою.

Інформація – це не просте збереження відбитків, які виникають у людини внаслідок взаємодії з об'єктом, це – певний синтез відображення і конструювання. Так зване «випереджальне відображення» [7] є елементом раціонального рівня і орієнтоване на створення моделей можливого майбутнього. У наш час це має велике значення, оскільки масштаб людської дії на довкілля досяг такого рівня, коли будь-яка дія може викликати небажаний результат, а то й поставити під загрозу саме існування людства. Люди, будуючи ідеальні образи дійсності, у тому числі і дійсності потенціальної, будують так звані можливі світи, у яких проявляється наше уявлення про те, якою реальністю може бути. Єдиний комплекс діяльності людей, яка має відображальний і конструктивний характер, є засобом перетворення не лише зовнішнього середовища, але й самої людини, яка взаємодіє з ним.

Ще в ХХ столітті деякі дослідники, зокрема І. Алексеева, С. Кримський та інші, писали про так звані системи «людина-машина», в яких намагалися поєднати творчі здібності людини з можливостями комп'ютерів. П. Копнін, в 60-х роках минулого століття, навіть використовував поняття «машинного мислення» як моделі людського. Однак при цьому учений приходив до висновку, що лише для людського розуму можливе «...творчо активне, цілеспрямоване відображення дійсності, що передбачає синтез знань» [6, с. 43]. Тобто наукові знання та створена на їхній основі комп'ютерна техніка завжди мали великий вплив на життя людей, робили його комфортнішим і зручнішим. Але вони ніколи не прагнули підмінити те, що властиве людській природі – інтуїцію, уяву, творчість і т. п.

Хоча дискусії щодо соціальної ролі інформаційних і комп'ютерних технологій продовжуються, та все ж є зрозумілим, що проблема не є тривіальною. Саме тому так різняться міркування щодо долі людства, озброєного інформаційною технікою, від однозначного оптимізму до крайнього песимізму. Як зауважує М. Маклюєн, «засіб нашого часу – електронна техніка – надає нову форму і перебудовує схеми соціальної взаємозалежності, а також кожен аспект нашого особистого життя» [8, с. 134]. Тобто сучасні різноманітні інформаційно-комунікаційні технології не лише допомагають у зберіганні, розповсюдженні і накопиченні інформа-

ції, а й викликають зміни у всіх сферах життєдіяльності суспільства, в тому числі і в процесі наукового пізнання. А поява нових засобів і методів наукового дослідження викликає зміни у методології наукового пізнання.

Висновок

Широке розповсюдження інформаційних технологій у сучасну епоху має великий вплив на всі сфери життя суспільства. Тому виникає необхідність здійснювати певний контроль над інформаційними потоками, бо саме їх неперервне функціонування забезпечує обмін інформацією і зв'язок між людьми в будь-який час і в будь-якому місці. Необхідно також враховувати зростання впливу інформаційних потоків на розвиток науки і освіти. Що, в свою чергу, викликає зміни в характері пізнавальної здатності суспільства і в об'єкті пізнання; впливає на появу нового типу взаємодії між об'єктом і суб'єктом; змінює мову науки і сприяє появі більш ефективних, нових методів і прийомів пізнання. Адже в інформаційному суспільстві відбувається перетворення не лише речовини і енергії – змінюється сама сутність інформації. Крім того, якість наукового знання значною мірою починає залежати від ефективної взаємодії і співпраці вчених, від можливості їх вільного доступу до світових інформаційних ресурсів, вміння використовувати новітні інформаційні технології в роботі. Тобто освоєння «...усіх можливостей комунікації, що надаються сучасними інформаційними системами, тільки починається, а освіта, яка за своєю сутністю є процесом трансляції культури, освоєно ці можливості досить активно» [17, с. 113]. Оскільки саме оволодіння засобами новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, полегшує ученим і освітянам, які працюють у різних академічних установах і навчальних закладах, обмін результатами досліджень, вирішує проблему інформаційного забезпечення й створює основи для розбудови знаннєвого суспільства.

Список літератури

1. Алексеева И. Ю. Человеческое знание и его компьютерный образ / Алексеева И. Ю. – М.: ИФРАН, 1993р. – 218 с.
2. Белл Д. Социальные рамки информационного общества / Д. Белл // Новая технократическая волна на Западе. – М.: Прогресс, 1986. – С. 330-342.

О.П. Скиба

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ НАУЧНОГО ПОЗНАНИЯ В ИНФОРМАЦИОННУЮ ЭПОХУ: МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ

Статья посвящена исследованию особенностей процесса научного познания в информационную эпоху.

Ключевые слова: информационное общество, научное познание, общество знаний, информационно-коммуникационные технологии, виртуальное пространство.

O. Skyba

CHARACTERISTICS OF SCIENTIFIC KNOWLEDGE PROGRESS IN THE INFORMATION AGE: METHODOLOGICAL ANALYSIS

The article investigates the characteristics of the process of scientific study in the Information Age.

Keywords: information society, scientific knowledge, Age of knowledge, information and communication technologies, virtual space.

3. Гайдено П. П. Культурно-исторический аспект эволюции науки / П. П. Гайдено // Методологические проблемы историко-научных исследований. Сб. ст. – М.: Наука, 1982. – 360 с.

4. Иванов Д. Общество как виртуальная реальность / Д. Иванов // Информационное общество – М.: Издательство АСТ, 2004. – С. 355-428.

5. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 606 с.

6. Копнін П. В. Теорія пізнання та кібернетика / Копнін П. В. – К.: Вид-во політичної літератури України, 1964. – 68 с.

7. Майданов А. С. Рост научного знания: взаимодействие традиций и новаций. Эволюция, язык, познание // под общей ред. Меркулова И.П. – М.: 2000. – 270 с.

8. Маклюэн М. Средство есть содержание / Информационное общество // Маклюэн М. [Пер. с англ.]. – СПб. – М.: АСТ, 2004. – С. 341-348.

9. Мамардашвили М. К. Наука и культура / М. К. Мамардашвили // Методологические проблемы историко-научных исследований. Сб. ст. – М.: Наука, 1982. – 360 с.

10. Мионов В. В. Информационное пространство: вызов культуре / В. В. Мионов // Информационное общество. – 2005. – № 1. – С. 14-18.

11. Межуев В. М. Модернизация и глобализация – два проекта «эпохи модерна» / В. М. Межуев // Глобализация и перспективы современной цивилизации / [отв. редактор К. Х. Делокаров]. – М.: КМК, 2005. – С. 3-26.

12. Мочалов И. И. В. И. Вернадский: Наука. Философия. Человек. – Кн. 1. Наука в исторических и социальных контекстах. /И. И. Мочалов, В. И. Оноприенко – М.: Ин-т истории естество- и техники РАН, 2006. – 408 с.

13. Оноприенко В. И. Науковедение: поиск системных идей / В. И. Оноприенко – К.: ГП «Информационно-аналитическое агентство», 2008. – 288 с.

14. Рижко Л. В. Науковий простір: філософський і науковий аспекти (Центр досліджень наук. – техн. потенціалу та іст. науки ім. Г.М.Доброва НАН України. / Рижко Л. В. – К., 2000. – 301 с.

15. Розин В. М. Интернет – новая информационная технология, семиозис, виртуальная среда / В. М. Розин // Влияние Интернета на сознание и структуру знания. – М.: ИФРАН, 2004. – С. 3-23.

16. Сідоркіна О. М. Особливості кризових взаємодій у сучасному соціальному просторі / Сідоркіна О. М. – Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: Збірник наукових праць. – № 1 (21). – К.: НАУ, 2015. – С. 71-74.

17. Скиба І. П. Інструментальне знання у сфері освітніх послуг інформаційного суспільства (соціально-філософський аспект) / Скиба І. П. – Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: Збірник наукових праць. – № 1 (21). – К.: НАУ, 2015. – С. 112-116.

18. Тоффлер Э. Шок будущего. / Тоффлер Э. [Пер. с англ.]. – М.: АСТ, 2002. – 557 с.

19. Уэбстер Ф. Теории информационного общества. / Уэбстер Ф. [пер. с англ.]. – М.: Аспект Пресс, 2004. – 400 с.

УДК 141.33:248.2"04/14"

Л.В. Терехова

ФІЛОСОФСЬКА СПРОМОЖНІСТЬ МІСТИЦИЗМУ В МЕЖАХ СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ТРАДИЦІЇ

Білоцерківський інститут неперервної професійної освіти
ДНВЗ «Університет менеджменту освіти»